

УДК [159.0.07+331.461]:355/351.74

А. А. Лиман

І. І. Приходько

Л. В. Морозова

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто проблему теоретичного та емпіричного дослідження психологічної готовності до ризику військовослужбовців Національної гвардії України. Проаналізовано сучасний стан розробленості вітчизняними та зарубіжними науковцями поняття “ризик”, структури психологічної готовності до ризику та опису компонентів, що її складають. На основі даних семантичного диференціалу та факторного аналізу визначено, що психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України складається з чотирьох компонентів: “здатність до вольового зусилля (мобілізація)”, “військова товарицькість”, “професійна ідентичність”, “самовладання (витримка)”.

Ключові слова: військовослужбовці, Національна гвардія України, ризик, психологічна готовність, здатність до вольового зусилля (мобілізація), військова товарицькість, професійна ідентичність, самовладання (витримка), факторний аналіз.

Постановка проблеми. Доки є реальні та потенційні джерела зовнішньої і внутрішньої небезпеки для країни, а також чинники, які спричиняють трансформацію цієї небезпеки у безпосередню військову загрозу, завдання, що покладені на Національну гвардію України (далі – НГУ) [1], особливо відсіч збройної агресії проти України та ліквідація збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також виконання завдання територіальної оборони становлять основний пріоритет. Такі умови виконання службово-бойових завдань (СБЗ) майже завжди супроводжуються ризиком для життя та здоров'я. Ефективність та успішність виконання військовослужбовцями НГУ своїх посадових обов'язків більш за все залежать від рівня їх професійної підготовки та готовності до дій в екстремальних умовах, у тому числі від психологічної готовності до ризику.

Нині є низка наукових досліджень, які визначають поняття “психологічна готовність” до екстремальної діяльності, її складові, розкривають особливості у представників різних ризиконебезпечних професій, зокрема й у військовослужбовців НГУ [2, 3, 4]. Проте не дослідженим залишається питання формування готовності до ризику військовослужбовця НГУ, що є вагомим для визначення надійності,

запобігання розвитку негативних психічних станів, деструкцій у військовослужбовців, які залучаються до бойових дій.

Тому актуальність дослідження визначається: по-перше, неточністю визначення, трактування або підміною на інші поняття “психологічна готовність до ризику”; недостатньою кількістю наукових досліджень психологічної готовності до ризику представників екстремальних професій, її структурних складових; недостатністю науково підтверджених даних про особливості та чинники, що впливають на формування психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ; необхідністю вдосконалення системи оцінювання психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічна готовність до ризику відіграє регулятивну роль, при цьому враховується минулий досвід особистості, що втілюється в умінні покладатися на себе, результативності своїх колишніх ризикованих дій, а також в усвідомленості своєї здатності до адекватної інтелектуальної оцінки ризикованої ситуації та оцінки свого самоконтролю [3–6]. Згідно з концепцією Г. М. Солнцевої і Т. В. Корнілової, готовність до ризику визначається як готовність

усвідомлено контролювати можливість зміни ситуації за допомогою реалізації своїх рішень, ставити цілі, що дозволяють перевіряти власні можливості та розширювати їх, виходити за рамки обмежень, накладених наявною ситуацією [6].

Досліджуючи ризик у професійній діяльності, В. Б. Моторин визначив, що “готовність до ризику” у структурі психологічної готовності працівників небезпечних і шкідливих професій відіграє значну роль [7]. При цьому “готовність до ризику” як потенційна властивість базується на окремих особистісних, психофізіологічних і фізичних якостях. На думку автора, вона не незмінна взагалі, а ймовірна, хоча і доволі прогностична. Тому психологічну готовність до ризику доцільно внести до списку професійно важливих якостей під час проведення професійного психологічного відбору кандидатів на посаду військовослужбовців НГУ [4].

Такі науковці, як Н. Нейм [8], М. А. Котик [9], О. П. Саннікова, А. І. Санніков, С. В. Бикова [10] та деякі інші, аналізуючи термін “готовність до ризику” та весь пов’язаний з ним підхід, додержуються точки зору, що хоча така готовність і породжується ситуацією, але базується вона все ж таки на особистісних якостях працівника. Ступінь адекватності відображення людиною небезпечних ризикованих ситуацій значною мірою залежить від її індивідуальних якостей. Наприклад, Н. Нейм виділяє такі індивідуальні якості: потреби, актуальності, мотиви, домінантність, ригідність, егоцентризм, легковажність, несумлінність, боязкість тощо [8].

На нашу думку, “готовність до ризику” обумовлюється особистісними якостями не прямо, а опосередковано, через більш інтегральні якості. Так, військовослужбовцю НГУ необхідно співвіднести власні можливості зі ступенем ризику самої ситуації, до того ж оцінити можливу ціну успіху наслідків своїх дій і ймовірного негативного впливу при цьому на своє здоров’я та психологічну безпеку [2]. У такому випадку йому необхідно мати, по-перше, адекватний рівень домагань і самооцінки, по-друге, – достатній досвід, відповідальність і відповідну мотивацію до діяльності, окрім цього – здатність до адекватного реагування та пристосовування в екстремальній ситуації [11].

Вивчаючи взаємозв’язок готовності до ризику з порогом активності та особистісними

особливостями співробітників поліції, Н. С. Левінцова дійшла до розуміння готовності до ризику як властивості особистості, особливого утворення, що має свою структуру і містить такі складники: поріг активності, певні особистісні якості (сміливість, рішучість, впевненість, дипломатичність, орієнтація на групу) та соціально-демографічні характеристики, що впливають на формування готовності до ризику [12].

Як указує М. Ю. Єлагіна, психологічна готовність до ризику є фактором, що обумовлює свідоме раціональне ставлення до ризику та свідомий вибір під час прийняття рішень у ситуаціях невизначеності [13]. Виходячи з результатів її дослідження критеріями психологічної готовності до ризику в професійній діяльності є такі: високий рівень “готовності до ризику” у поєднанні з високим рівнем “раціональності”; висока свідомість життя і наявність мети у житті; високий рівень життєстійкості та психологічного благополуччя; здатність до саморегуляції (програмування, моделювання, самостійність, гнучкість); прийняття відповідальності на себе; мотивація досягнення; сформована система саморозвитку.

Вивчаючи психологічну готовність до ризику рятувальників, О. М. Назарова та М. К. Сайфетдинова визначили, що на рівень готовності до ризику впливають: по-перше, досвід роботи; по-друге, – нервово-психічне напруження у рятувальників, не готових до ризику, більш яскраво виражене, ніж в осіб, що володіють високою готовністю [14]. При цьому, як зазначають автори, високий рівень стресу у рятувальників, які уникають ризику, негативно впливає на ефективність їх діяльності в екстремальних умовах. По-третє, невеликий стрес поліпшує діяльність готових до ризику осіб і знижує ефективність діяльності у тих, хто не готовий до нього. По-четверте, особи, які не готові та не схильні до ризику, уникають діяти у небезпечній зоні, прагнуть вибрати найбільш безпечне місце, часто перебільшують небезпеку. Вони прагнуть ухилитися від впливу стрес-факторів, нерідко аж до відмови від виконання завдання [14].

Дослідницею О. М. Кір’яною також було висунуто припущення про зв’язок успішності дій в екстремальних умовах з готовністю до ризику [15]. Авторкою встановлено, що психологічна готовність до ризику у співробітників груп негайного реагування

системи МВС найбільшою мірою проявлялася з такими характеристиками, як полнезалежність, загальна інтернальність, у сфері досягнень і невдач. У представників прикордонної служби психологічна готовність до ризику пов'язана з емоційною стійкістю, домінантністю, сміливістю у сфері соціальних контактів, вольовим контролем поведінки, загальною інтернальністю і в сфері невдач, з низьким рівнем тривожності, напруженості і нейротизма [15].

Таким чином, на поведінку особистості військовослужбовця НГУ в загрозованих умовах суттєво впливатимуть його ставлення до ризику, особистісні якості, адаптивні можливості, життєстійкість, стресостійкість тощо, а також рівень психологічної готовності до ризику. Проте проблема психологічної готовності до ризику представників екстремальних професій ще не вирішена у повному обсязі, оскільки чіткому виділенню структури психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ достатньої уваги у дослідженнях сучасними науковцями приділено не було.

Метою статті є визначення структури психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ та обґрунтування її компонентів.

Виклад основного матеріалу. Визначення структурних компонентів психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ проходило в кілька етапів. Першим етапом дослідження передбачено використання психосемантичного методу, в основу якого покладено моделювання систем значень як структур репрезентації досвіду у свідомості [16, 17]. Розроблений семантичний диференціал (перелік антонімічних пар) став засобом реконструкції сприйняття явища "готовність до ризику" у свідомості військовослужбовців НГУ [18]. Складання методики спеціалізованого денотативного семантичного диференціалу, що є модифікованою процедурою суб'єктивного багатовимірного шкалювання, проходило у шість етапів за участю загальної кількості респондентів та експертів 286 осіб. Респондентами були військовослужбовці НГУ різних категорій (офіцери, курсанти, військовослужбовці військової служби за контрактом та строкової служби), які різнилися за віком, вислугою років, досвідом перебування у бойових умовах та наближених до них. На роль експертів були запрошені психологи НГУ, наукові та науково-педагогічні працівники Національної академії НГУ та інших закладів вищої освіти, ад'юнкти, слухачі магістратури.

Добір експертів виконувався з урахуванням таких критеріїв: успішність професійної діяльності у поєднанні з авторитетом у середовищі товаришів по службі; психологічна, військова або юридична освіта; стаж професійної діяльності за фахом; наявність наукового ступеня та вченого звання; досвід службово-бойової та професійної діяльності в екстремальних та ризикованих умовах.

Остаточний варіант семантичного диференціалу складався із 35 шкал (якостей та їх антонімів), які рівнозначно були розподілені за такими сферами особистості: емоційно-вольова, потребово-мотиваційна, міжособистісно-соціальна, екзистенціально-буттєва, когнітивно-пізнавальна, діяльнісно-практична та моральна.

Наступним етапом дослідження структури психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ було узагальнення отриманих результатів за допомогою факторного аналізу. Оцінки окремих показників, які значущо корелювали одна з одною, було згруповано у фактори. У результаті отримано чотирифакторну структуру психологічної готовності особистості військовослужбовця НГУ до ризику (див. таблицю), що описує 60,81 % дисперсії ознак. Як критерій рівня значущості було використано факторне навантаження 0,58, що дозволило уникнути включення до кожного з факторів показників (ознак) з низьким факторним навантаженням.

Перший фактор має інформативність 18,62 %, і його зміст визначають прямі кореляційні зв'язки з такими змінними, як "Рішучість" (0,80), "Сміливість" (0,75), "Емоційна стійкість" (0,74) та здатність до "Вольових зусиль" (0,74).

Службово-бойова діяльність військовослужбовців НГУ, подолання ними перешкод і труднощів під час виконання СБЗ вимагають певного вольового зусилля. Вольове зусилля є особливим станом психічного напруження, що мобілізує фізичні, моральні та інтелектуальні сили людини [20]. Отже, перший компонент структури психологічної готовності до ризику було позначено як "Здатність до вольового зусилля (мобілізація)". Структурно до цього компонента психологічної готовності до ризику у військовослужбовців НГУ належать якості, які характеризують емоційно-вольову сферу особистості та визначають уміння швидко мобілізуватися у складних ситуаціях, здатність зосереджувати увагу та сили на виконанні поставленого завдання,

здатність до оволодіння та регуляції власним емоційним станом і реакціями на зовнішні та внутрішні стимули, до самоорганізації дій у незвичних умовах, самообмеження деяких прагнень і потреб, самоконтролю і прояву інших вольових якостей. Функціонально цей компонент забезпечує мобілізацію всіх вольових зусиль та спонукання до ризикованої діяльності, чого часто потребує оточуюча небезпечна обстановка, навіть в умовах виникаючого у військовослужбовця інстинкту самозбереження. Окрім цього зазначений складник психологічної готовності до ризику забезпечує здатність організму зберігати незмінну стабільність за різних обставин діяльності, що є передумовою забезпечення високої ефективності професійної діяльності.

Другий фактор інформативний на 13,89 % і позитивно корелює з такими змінними, як “Довірливість” (0,80), “Товариськість” (0,78) та “Урахування інтересів оточуючих” (0,70). Доведено, що вагомою передумовою для ефективної діяльності військового колективу в ризикованих ситуаціях вважаються злагодженість і згуртованість усіх його

учасників [21]. На рівень згуртованості, організованості і бойової злагодженості такого колективу, безсумнівно, впливають товарицькість, довіра та взаємопорозуміння серед його представників, задовільний морально-психологічний клімат, готовність “підставити плече”, нести відповідальність за сумісну справу та ін. Так, Е. П. Утлік [22], розглядаючи психологічний потенціал військовослужбовців до дій у бойових умовах, указує, що у підрозділах на певному рівні їх розвитку складається механізм колективно-групової саморегуляції групової поведінки. Її специфіка полягає в тому, що значна його частина інтеріоризується військовослужбовцями і сприймається як власна система саморегуляції. У тому випадку, коли в громадській думці військового колективу їх підрозділ стає бойовим, згуртованим, активним, дисциплінованим, коли у ньому діють традиції взаємодопомоги, коли страх втратити повагу товаришів є найсильнішим почуттям, тоді колектив виступає для своїх членів джерелом додаткових психологічних можливостей.

Факторна матриця групування особистісних характеристик, які співвідносяться з поняттям “психологічна готовність до ризику”

Показник (ознака) психологічної готовності до ризику	Компонент (фактор)			
	1	2	3	4
Рішучий	0,80			
Емоційно стійкий	0,74	-0,13		0,10
Сміливий	0,75			0,13
Вольовий	0,74	0,16		
Професійно компетентний	0,26	0,19	0,65	
Патріотично налаштований	-0,12		0,76	
Законослухняний	0,13	0,17	0,64	0,14
Обережний		0,24		0,75
Організований	0,38	0,14		0,72
Довірливий	-0,18	0,80	0,14	
Товариський	0,19	0,78		0,15
Пишається своєю професією			0,58	0,23
Ураховує інтереси оточуючих		0,70	0,26	0,18
Дисциплінований			0,27	0,68

Метод виділення: Аналіз методом головних компонент.
 Метод обергання: Варімакс з нормалізацією Кайзера.
 а. Обергання зійшлося за 5 ітерацій.

Отже, за показниками (ознаками) другий фактор психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ було названо як “військова товариськість”. Цей компонент указує на наявність у військовослужбовця необхідності відчувати підтримку співслужбовців-товаришів, повагу, щирість і відкритість та бути впевненим, що йому підставлять плече, якщо це буде необхідно під час виконання СБЗ в умовах ризику. Проте варто пам’ятати, що така взаємна довірливість, відданість, тісні емоційні зв’язки бувають іноді зовсім не ефективними та не продуктивними [23]. Власне, такий варіант відносин, як маніпулювання своїм оточенням (на основі раніше сформованих відкритих взаємодовірливих відносин, поваги та ін.) задля отримання особистісних привілеїв чи благ, є малопроductивним. Також є ще один негативний аспект занадто сильної прив’язаності, турботи про іншого, довіри свого життя іншому, пожертвування собою заради когось. Іноді стає так, що, наприклад, у разі потрапляння одного з військовослужбовців у ситуацію безпосередньої загрози для життя решта, керуючись найблагороднішими почуттями, робить імпульсивні, непродумані дії з надання допомоги постраждалому, що в деяких випадках може стати додатковими проблемами [24].

Третій фактор (інформативність 13,76 %) визначають прямі кореляційні зв’язки з такими змінними, як “Патріотична налаштованість” (0,76), “Дисциплінованість” (0,68), “Професійна компетентність” (0,65), “Законослухняність” (0,64) та “Пишання своєю професією” (0,58). Цей компонент психологічної готовності до ризику характеризується патріотичною налаштованістю військовослужбовця, упевненістю, що він достатньо професійно компетентний і правильно обрав професію. Це досить стійкі та значні мотиваційні ресурси для формування психологічної готовності до ризику [11]. Таке поєднання якостей можна позначити як прийняття на себе безумовних обов’язків, яке веде до ідентифікації себе з наміром виконати дію з успішним результатом. Цей компонент було позначено “професійна ідентичність”. Він дає змогу військовослужбовцям концентрувати свої внутрішні та зовнішні ресурси навколо інтеріоризованих професійних цінностей, запозичувати досвід, формувати професійну мотивацію, особливості ставлення своєї

професійної групи до дій (розробки плану дій, спонукання тощо) у небезпечних умовах. Функціонально цей компонент забезпечує прагнення триматися цінностей своєї соціальної групи (патріотичність, законослухняність та професійна гідність) і вдосконалювати свою професійну компетентність.

Четвертий фактор визначають такі позитивні значущі кореляції, як “Обережність” (0,75), “Організованість” (0,72) та “Дисциплінованість” (0,68), його інформативність складає 12,22 %.

Усі без винятку військовослужбовці неухильно повинні виконувати свої службові обов’язки, саме той обсяг завдань, функцій, що доручені їм за посадою. Службові обов’язки військовослужбовця визначаються статутами Збройних Сил України, а також відповідними наказами, положеннями та інструкціями. У статті 11 Закону України “Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України” визначено, що військовослужбовець зобов’язаний “...сумлінно та чесно виконувати військовий обов’язок, ...беззастережно виконувати накази..., вести бойові дії ініціативно, наполегливо, до цілковитого виконання поставленого завдання...” [25].

Доведено, що найчастіше виконання СБЗ військовослужбовцями НГУ відбувається в умовах невизначеності, раптовості, обмеженості за часом та варіантами дій [21]. Вони супроводжуються ситуаціями ризику, загрозами життю та здоров’ю, порушенням нормальних умов діяльності, неможливості спрогнозувати всі перешкоди, ускладнення тощо. З огляду на необхідність неухильного виконання поставленого СБЗ військовослужбовцю за таких обставин варто бути вкрай обережним та організованим, щоб ефективно здійснити свої функції та унеможливити як власне травмування, так і втрати серед товаришів по службі.

Тому четвертий компонент структури було названо як “самовладання (витримка)”. Він визначає спроможність військовослужбовця НГУ утримуватися від імпульсивних, нерозсудливих дій, проявляти організованість, дисциплінованість, обережність, власне, діяти так, щоб максимально унеможливити потрапляння в ситуацію неминучої загрози, але при цьому враховувати відсутність довільного права уникати виконання своїх службових обов’язків або взагалі не виконувати їх.

Структурно цей компонент може включати в себе: дисциплінованість як свідому поведінку

за загальноприйнятими нормами, встановленим порядком; відповідальність як здійснений у різних формах контроль над діяльністю з позиції прийнятих норм і правил; організованість як розумне планування й упорядкування своєї праці; сумлінність як усвідомлення й почуття моральної відповідальності за свою поведінку, дії; внутрішній локус контролю як схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності власним здібностям і зусиллям; усвідомленість як здатність до раціонального, свідомого аналізу зовнішньої дійсності та внутрішнього суб'єктивного стану, формування моделей поведінки на основі висновків із цього аналізу; обережність як передбачливість можливої небезпеки та відповідні сплановані дії з метою не наражатися на ризик; пильність як уміння зосередити увагу, настороженість уваги.

Цей компонент психологічної готовності до ризику функціонально дає можливість військовослужбовцю створити потрібну перевагу боротьби мотивів між бажанням уникнути виконання СБЗ в екстремальних умовах та між мотивацією обов'язком, тобто необхідністю та обов'язковістю підкорятися наказам командирів, і за особливих, бойових умов часто йти на вітальний ризик.

Висновки

1. Психологічна готовність військовослужбовця НГУ до ризику – це здатність особистості приймати адекватні рішення про дії та досягати успіху під час виконання службово-бойових завдань у вітальних умовах, мотивуючись інтеріоризованими цінностями суспільства та професійними нормами, застосовуючи навички саморегуляції, вольові якості, професійні компетенції, які посилені взаємодопомогою між товаришами по службі. Вона проявляється у прийнятті рішень за умов певного ризику для особистості та є усвідомленим фактом у службово-бойовій діяльності військовослужбовців НГУ.

2. Процедура семантичного диференціалу та факторний аналіз дали змогу виділити у структурі психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ чотири таких компоненти: здатність до вольового зусилля (мобілізація), військова товарицькість, професійна ідентичність, витримка

(самовладання).

3. “Здатність до вольового зусилля (мобілізація)” визначає спроможність особистості до швидкої вольової мобілізації своїх ресурсів. Емоційна стійкість, рішучість, сміливість та інші вольові якості дозволяють військовослужбовцю співвідносити й узгоджувати свої здібності та можливості з вимогами оточуючого середовища, що відображується в активному, напруженому і конкретно спрямованому самокеруванні своїм психічним станом, поведінкою та діями.

4. “Військова товарицькість” визначає наявність у військовослужбовців НГУ достатньо сформованих особистісних якостей, що регулюють громадські відносини і впливають на зниження соціального напруження членів військового колективу, сприяють формуванню у підрозділі товариських стосунків, відкритості та довірливості, взаємоповаги, врахування інтересів один одного, взаємодопомоги. Такі відносини стають основою для ефективної взаємодії в умовах спільного виконання СБЗ, підтримання високої психологічної стійкості й активності кожного військовослужбовця, що входить до такого підрозділу. Тому це може впливати як на загальну готовність до дій в умовах загрози життю та здоров'ю, так і на психологічну готовність до ризику.

5. “Професійна ідентичність” забезпечує прагнення додержуватися цінностей своєї соціальної групи (патріотичність, законослухняність та професійна гідність), є мотиваційними ресурсами для підтримання ефективної діяльності у ризиконебезпечних умовах. Однак у разі несформованості у людини смислової регуляції життєдіяльності це припиняє бути ефективним мотиватором навіть для виконання завдання у звичайних умовах. Тому формування психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ у службово-бойовій діяльності має передбачати розвиток смислової регуляції активності, усвідомлення соціальної ролі діяльності, професійної гідності, особистісної відповідальності.

6. “Самовладання (витримка)” зумовлює необхідність у військовослужбовця НГУ таких сформованих якостей, як дисциплінованість та організованість, а також свідомого характеру виконання службових обов'язків, сумлінного та відповідального ставлення до виконання СБЗ. При цьому з урахуванням складності оточуючої обстановки під час їх виконання для

військовослужбовців мають бути характерні безумовна і точна старанність і головне – розумна ініціатива й обережність.

7. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців НГУ, яка повинна формуватися у процесі професійної та психологічної підготовки, є визначальним підґрунтям для вдалих та плідних дій під час виконання СБЗ у складних (стресових, ситуаціях з високим ступенем ризику, невизначеності, прямої загрози для здоров'я та життя) умовах.

Надалі планується відстеження динаміки компонентів психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГУ під час виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах, після чого отримані результати стануть науковим підґрунтям для вдосконалення заходів їх психологічної підготовки.

Перелік джерел посилання

1. Про Національну гвардію України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 25.11.2019).

2. Приходько І. І. Розробка психодіагностичного інструментарію визначення психологічної безпеки особистості фахівців екстремальних видів діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів: ЛьВДУВС, 2012. Вип. 2 (1). С. 312–322.

3. Яковенко С. І., Яковенко Т. М. Психічна стійкість військовослужбовців до впливу екстремальних чинників. Київ: КВГІ, 2008. 265 с.

4. Прогнозування психологічної готовності до ризику фахівців екстремальних видів діяльності / О. С. Колесніченко та ін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Педагогічні та психологічні науки*. Хмельницький: НАДПСУ, 2016. № 2 (4). С. 115–138.

5. Корнилова Т. В. Психологія ризику і прийняття рішень: учеб. посібник для вузів. Москва: Аспект Пресс, 2003. 286 с.

6. Солнцева Г. Н., Корнилова Т. В. Риск как характеристика действий субъекта. Москва: Инженер, 1999. 80 с.

7. Моторин В. Б. Риск в профессиональной деятельности: основные факторы и особенности проявления. Санкт-Петербург: СПбУ МВД России, 2002. 240 с.

8. Heim H. Individuelle Risikobereitschaft und Unfallneigung. *Bundesinstitut für Arbeitsschutz*. Koblenz, 1971. 78 s.

9. Котик М. А. Психология и безопасность. Изд. 2-е, испр. и доп. Таллин: Валгус, 1987. 440 с.

10. Санникова О. П., Санников А. И., Быкова С. В. Риск и принятие решения: учеб.-метод. пособие. Харьков: Аспект+, 2007. 60 с.

11. Prykhodko I. (2019). Servicemen's Motivation in the National Guard of Ukraine: Transformation After the "Revolution of Dignity". *The Journal of Slavic Military Studies*, 32:3, 347-366, doi: 10.1080/13518046.2019.1645930.

12. Левинцова Н. С. Некоторые структурные особенности готовности к риску, связанные с порогом активности и личностными качествами сотрудников полиции. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2014. Вып. 5: Психология, социальная работа. С. 48–51.

13. Елагина М. Ю. Психологическая готовность к рискам инновационной деятельности руководителей учреждений общего образования : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Южный федеральный ун-т. Ростов-на-Дону, 2011. 26 с.

14. Назарова О. М., Сайфетдинова М. К. Психологическая готовность спасателей к риску. *Молодой ученый*. 2015. № 7. С. 685–688.

15. Кирьянова Е. Н. Проявления риска в деятельности специалистов опасных профессий: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / Моск. ин-т психологии. Москва, 2003. 26 с.

16. Серкин В. П. Методы психосемантики: учеб. пособие для студ. вузов. Москва: Аспект-Пресс, 2004. 207 с.

17. Приходько І. І. Моделювання психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності з використанням психосемантичного методу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів: ЛьВДУВС, 2012. Вип. 1. С. 174–185.

18. Дубяга А. А. Готовність до ризику в уявленнях військовослужбовців Національної гвардії України. *Соціальна психологія здоров'я та сучасні інформаційні технології: зб. наук. статей I Міжнар. наук.-практ. конф., Брест, 14-15 квіт. 2015 р. Брест: БрДУ ім. О. С. Пушкіна*, 2015. С. 226–235.

19. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера / Б. П. Бархаев и др. Москва: Воениздат, 2006. 488 с.

20. Загальна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко та ін. Київ: А.Г.Н., 2002.

21. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. / І. І. Приходько та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.

22. Утлик Э. П. Психология дисциплины. Москва : ГА ВС, 1992. 185 с.

23. Попов Д. Г. Психология поведения военнослужащих в условиях минной опасности. *Юридическая психология*. 2007. № 4. С. 34–40.

24. Динаміка психічних станів військовослужбовців сил охорони правопорядку

при виконанні службово-бойових завдань під час масових заворушень: монографія / І. І. Приходько та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 130 с.

25. Про Статут внутрішньої служби: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. 194 с. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення: 25.11.2019).

Стаття надійшла до редакції 12.12.2019 р.

УДК [159.9.07+331.461]:355/351.74

А. А. Лиман, И. И. Приходько, Л. В. Морозова

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТРУКТУРЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ К РИСКУ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Рассмотрена проблема теоретического и эмпирического исследований психологической готовности к риску военнослужащих Национальной гвардии Украины. Проанализировано современное состояние разработанности отечественными и зарубежными учеными понятия “риск”, структуры психологической готовности к риску и описания составляющих ее компонентов. На основе данных семантического дифференциала и математического аппарата факторного анализа определено, что психологическая готовность к риску военнослужащих Национальной гвардии Украины состоит из четырех таких компонентов: “способность к волевому усилию (мобилизации)”, “военная общительность”, “профессиональная идентичность”, “самообладание (выдержка)”.

Ключевые слова: *риск, готовность к риску, структура психологической готовности к риску, способность к волевому усилию (мобилизации), военная общительность, профессиональная идентичность, самообладание (выдержка), факторный анализ, военнослужащие, Национальная гвардия Украины.*

UDC [159.9.07+331.461]:355/351.74

A. Lyman, I. Prykhodko, L. Morozova

DETERMINATION OF THE STRUCTURE OF PSYCHOLOGICAL RISK READINESS OF MILITARY PERSONNEL OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article presents the results of the study of the structure of psychological readiness for risk of military personnel of the National Guard of Ukraine. The current state of development of the concept of “risk”, the structure of psychological readiness for risk and the description of its components are analyzed. Psychological readiness for the risk of the military personnel of the National Guard of Ukraine can be defined as the ability of a person to attract all his potential (personal characteristics, knowledge, skills and abilities), internal and external resources in order to achieve the planned plan of action in previously unknown circumstances.

On the basis of semantic differential data and mathematical apparatus of factor analysis, it is determined that psychological readiness for risk of military personnel of the National Guard of Ukraine consists of four components: “willpower”, “military sociability”, “professional identity”, “self-control (endurance)”.

“Willpower” means the ability of a person to mobilize his resources quickly. This component includes qualities that characterize the emotional-volitional sphere of personality and determine the ability to mobilize quickly in difficult situations, the ability to focus attention and strength on the task, the ability to master and regulate their emotional state and reactions to external and internal stimuli, self-control manifestation of other volitional qualities.

“Military sociability” determines the presence of military personnel of sufficiently formed personal qualities that regulate social relations and influence the reduction of social tension of members of the military personnel, contribute to the formation of social relations, openness and trust, mutual respect, mutual assistance.

“Professional identity” provides the desire to hold on to the values of its social group (patriotism, law-abiding nature and professional dignity) and are motivational resources for maintaining effective activity in risky conditions.

“Self-control (endurance)” defines qualities such as discipline and organization, conscientiousness in the performance of official tasks, honesty, responsibility, reasonable initiative and prudence.

Keywords: *risk, risk readiness, structure of psychological risk readiness, willpower, military sociability, professional identity, endurance (self-control), factor analysis, military personnel, National Guard of Ukraine.*

Лиман Анастасія Андріївна – науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України
<http://orsid.org/0000-0001-5484-3378>

Приходько Ігор Іванович – доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України
<https://orsid.org/0000-0002-4484-9781>

Морозова Лариса В'ячеславівна – старший викладач кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України
<http://orsid.org/0000-0001-7332-8224>